

نمایه مفهومی برنامه درسی ملی

سید امیر رون

دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی

سراغاز

مطالعه تاریخیچه و آسیب‌شناسی سیر تطور نظام آموزش و پرورش ایران طی سده اخیر نشان می‌دهد که تحولات و تغییرات کلی و جزئی، و حتی اقتباس برنامه‌ها و طرح‌های آموزشی و پرورشی این نظام به صورت ناموزن و نامتناسب با هم، در قالب اقدامات ناهماهنگ (و بعضاً متضاد) و بدون ملاحظه مبانی دینی، ارزشی و فکری جامعه اسلامی و بهره‌مند از دستاوردهای معتبر علمی به اجرا درآمده است. به بیان دیگر، تا کنون چارچوب فکری و منسجم و مدونی مبتنی بر مبانی و حیانی و سیره اسلامی که بر بنیادهای نظری معتبر و مستحکم، پویا و رشد یابنده‌ای برای سامان‌دهی حرکت‌های تحول‌آفرین در این نظام استوار باشد، وجود نداشته است. در حالی که بررسی تجارب موفق کشورهای جهان در زمینه تحولات و اصلاحات بنیادی نظام‌های آموزشی نشان می‌دهد، در این کشورها ابتدا چارچوب نظری مناسبی برای تجدید سازمان و تغییرات گسترده در اهداف و برنامه‌ها پدید آورده‌اند و سپس با ضمانت‌های قانونی، اجرایی و پشتیبانی مناسب، به سوی بازسازی نظام آموزشی خود حرکت کرده‌اند [صادق‌زاده و همکاران، ۱۳۸۷].^۱

بر این اساس، تحول در نظام آموزش و پرورش کشور، نیازمند چارچوب نظری جامعی است که جهت‌گیری‌های اساسی آینده این نظام را ترسیم کند. بر مبنای چنین دیدگاهی و در چارچوبی منسجم و سازگار با فلسفه تربیت رسمی و عمومی، ساختار و سامان‌دهی اجزا و مؤلفه‌های نظام آموزش و پرورش، در شش «زیر نظام» تحت عناوین رهبری و مدیریت، برنامه درسی، تأمین و تربیت منابع انسانی، تأمین و تخصیص منابع مالی، فضا و تجهیزات، و فناوری صورت پذیرفت. با توجه به نکات یاد شده، برنامه درسی ملی به عنوان یکی از زیرنظام‌های اصلی تحول بنیادین آموزش و پرورش، با توجه به چند اصل تولید شد.^۲

مطابق نمایه مفهومی نظام‌مندی که در ادامه آمده است، فرایند تولید برنامه درسی ملی شامل چهار مرحله اساسی تحلیل و پژوهش، طراحی و تدوین، اجرا و ارزشیابی است. مفاد سند برنامه درسی ملی، تحت مجموعه رخدادهای یادشده، با توجه به عوامل مؤثر بر کیفیت، در بافتی منسجم و یکپارچه، برگرفته از منابع و اسناد دینی و دیدگاه‌های امام (ره) و مقام معظم رهبری، هم‌سو و هماهنگ با اسناد بالادستی، نظیر فلسفه تربیت و فلسفه رسمی و عمومی، و همین‌طور با استفاده از یافته‌های معتبر علمی، پژوهش‌ها و گزارش‌های کارگروه‌های تخصصی (که بالغ بر ۸۵ جلد به سفارش دبیرخانه طرح تهیه شده)، سامان‌دهی و ارائه شده است. در این مقاله سیمای فرایند تولید سند، در هریک از بخش‌های چهارگانه معرفی می‌شود.

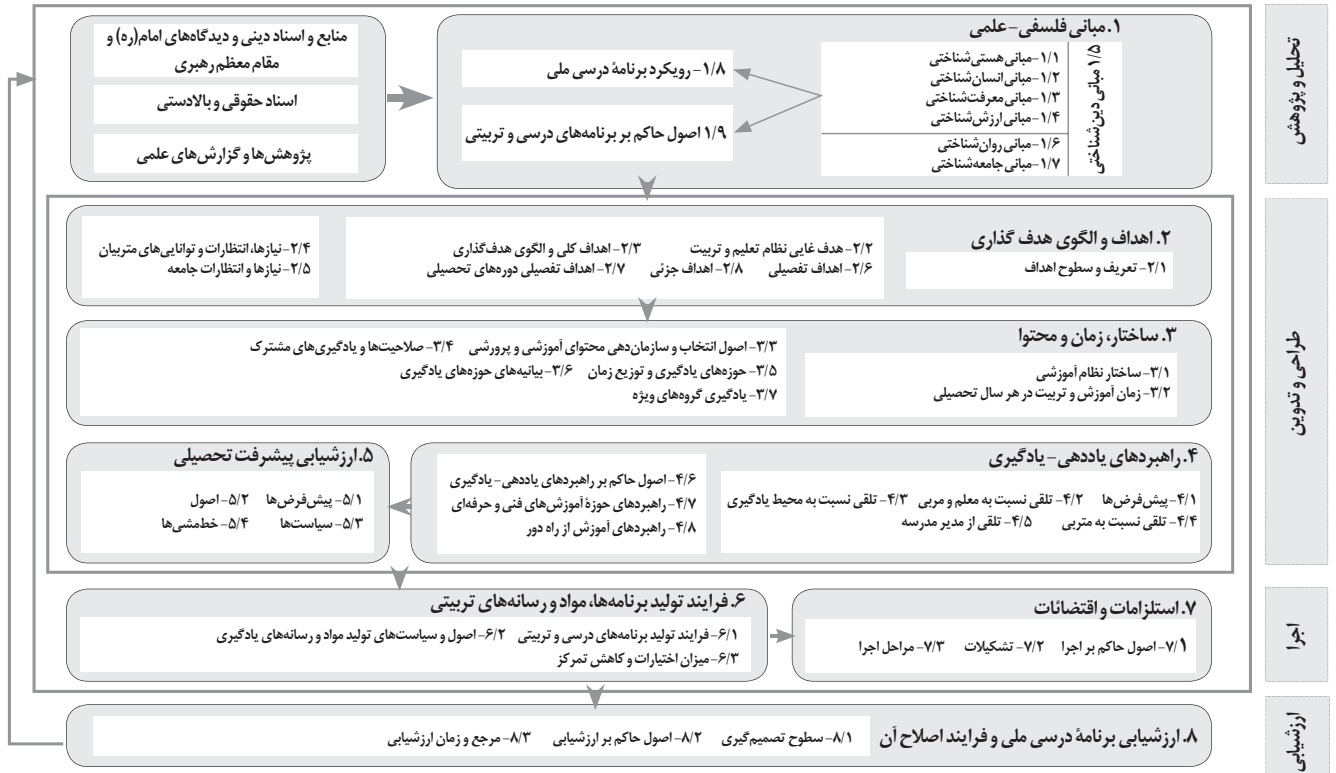
تحلیل و پژوهش

تدوین برنامه درسی ملی به لحاظ روش‌شناسی، «پژوهش محور» بوده است. به این معنا که تدوین‌کنندگان آن از سطح ستاد تا استان‌های سراسر کشور، در استفاده از منابع معتبر دینی، حقوق و عملی، و با رویکرد پژوهشی

و تحلیل، اصول و دلالت‌های عام حاکم بر عناصر برنامه درسی ملی را احصا و تبیین کرده‌اند؛ منابع دینی ارزشی معتبری که بر آموزه‌ها و معارف اسلامی اتکا دارند، قرآن و تفاسیر معتبر، احادیث معتبر، تقریرات و رهنمون‌های رهبر فقید انقلاب (ره) و رهبر معظم انقلاب و آثار سایر

نمایه مفهومی تولید سند و برنامه درسی ملی

چشم‌انداز

تحلیل و پژوهش

طراحی و تدوین

اجرا

ارزشیابی

یافته‌های معتبر علمی که در بخش اول تبیین شده است، برای عناصر برنامه درسی مانند اهداف، نیازها، انتظارات متربیان و جامعه، جامعه، ساختار، زمان، محتوا و حوزه‌های یادگیری، راهبردهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، تعیین تکلیف کرده است.

اجرا

اجرا ناظر است بر عملیاتی ساختن و تولید برنامه‌ها و مواد و رسانه‌های درسی و تربیتی، استلزامات و اقتضانات اجرایی، تشکیلات و میزان اختیارات، و کاهش تمرکز.

ارزشیابی

ناظر است بر فرایند دریافت داده‌ها و اطلاعات کمی و کیفی معتبر برای بازسازی مداوم برنامه درسی و شامل ابعادی مانند فرایند اصلاح، سطوح تصمیم‌گیری، اصول حاکم و مرجع و زمان ارزشیابی، را شامل می‌شود. نمایه بالا بیانگر سیمای فرایند تولید سند برنامه درسی ملی است.

اندیشمندان اسلامی. منابع حقوقی نیز به ترتیب اهمیت و اعتبار، قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، برنامه چهارم توسعه کشور، قوانین شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی آموزش و پرورش، فلسفه تربیتی و فلسفه رسمی و عمومی، و... را شامل می‌شود. همین‌طور منابع علمی به ترتیب اهمیت عبارت بودند از: شش پژوهشی که به سفارش دبیرخانه برنامه درسی ملی در زمینه‌های آسیب‌شناسی وضع موجود، تجربیات جهانی، مبانی جامعه‌شناختی و روان‌شناختی و اسناد و تحقیقات موجود تهیه شدند، و پژوهش‌ها و گزارش‌هایی که توسط هفت کارگروه تخصصی و کمیته‌های دفاتر تابعه ستاد و استان‌های سراسر کشور صورت گرفته‌اند. این قسمت از فرایند تولید برنامه درسی ملی (تحلیل و پژوهش) از بخش‌هایی نظیر مبانی فلسفی و علمی، اصول عام و منابع برنامه درسی ملی تشکیل شده است.

طراحی و تدوین

این قسمت، با اتنا به مبانی دینی و ارزشی و همچنین،

- پی‌نوشت**
- صاحب‌نظران دیگری نیز در خصوص قسر بنیان‌های نظری حوزه تربیت در ایران، به خصوص فقدان مبانی نظری مناسب برای نظام تربیت رسمی (اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی)- هشدار داده‌اند؛ از جمله: باقری، ۱۳۸۲؛ زیباکلام، ۱۳۸۴؛ کاردان، ۱۳۸۵؛ آقازاده، ۱۳۸۵؛ محسن‌پور، ۱۳۸۶؛ ذوعلم، ۱۳۸۶.
  - برای اطلاع از اصول موردنظر به سند برنامه درسی ملی ۱۳۸۸، نگاشت سوم، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی رجوع شود.